

Koldingbogen

ÅRSTAL:	1990
FORFATTER:	Knud Moseholm
TITEL:	Et sted ved Slotssøen.
KORT RESUME:	Skinderborghavegårds historie og ejere 1787-ca. 1900, bl.a. familien Wernicke.

Et sted ved Slotssøen

Af Knud Moseholm

Skinderborg (Skindelborg) Lykke var et ret anseeligt bakkedrag med tilhørende engområder nordøst for Slotssøen, en af de ladegårdsjorder, der blev bortsolgt ved den store auktion over krongodset på Koldingegnen i 1765. Allerede i 1761 havde »Svend Aagaard af Kolding« - om ham senere - fået bevilling til »at erholde af Schinderborg Lykke en høemark nordøsten for Kolding slot« og et stykke af en sandbanke ved det næst slottet værende led »til en frugt og urtehavanlæg samt til et hus derpå at opbygge«. Det drejer sig om et »stykke jord« i et område ved nuværende Fredericiagade og Ejlersvej. Svend Aagaard tog fat på at udnytte bevillingen med det samme - i hvert fald er hus og have afsat på Pontoppidans Kolding-kort i Den Danske Atlas fra 1768.

En brandtaksation i 1790 giver os besked om bygningerne på ejendommen, som kaldes Skinderborghavegaard. Der var 3 bygninger: stuehuset mod øst, 7 fag godt egebindingsværk, 2½ fag kælder, teglhængt, et hus mod vest, 10 fag godt egebindingsværk, 3 fag stuehus, 7 fag stald, stråtækt, et mindre hus mod nord, 3 fag god bygning, teglhængt - samlet vurdering 1100 rdl. Gårdspladsen mellem de 3 bygninger åbnede sig mod syd til nuværende Ejlersvej. De bygninger, der nu ligger på grunden, Fredericiagade 13 og A.D. Burcharths Vej 1-3, synes at holde de gamle mål.

Folketællingen i 1787 kalder stedet Skinderborg Huse og oplyser, at der bor tre familier. Gartner Svend Aagaard er »husbond« for første familie, 5 personer, blytækker Lars Aagaard for anden familie, 4 personer, og »capelmester på pension« Gottlieb Wernicke for tredje familie, 6 personer.

Svend Aagaard, født ca. 1719 i Trælløse, Skelby sogn, var som sin ældre broder Lars Aagaard kommet fra Sjælland til Kolding, hvor han i 1745 fik borgerskab som klejnsmed. Han skiftede erhverv og blev gartner. Det var ham, der i 1761 havde fået bevilling til på »et stykke jord« af Skinderborg Lykke at anlægge en have og bygge et hus - det der blev til Skinderborghavegaard. Han og hans hustru døde begge i 1795.

Af folketællingen fremgår det, at der var to hjemmenværende sønner i Svend Aagaard-familien i 1787, den 23-årige Jacob Aagaard og den 18-årige Knud Aagaard. Jacob Aagaard, født 1764, var ved brandtaksationen i 1790 blevet ejer af Skinderborghavegaard. Han var gartner som faderen, men også han skiftede erhverv: i 1795 løste han borgerskab som købmand og flyttede »Udenfor Porten«, d.v.s. Sønderport. Han blev en stor og succesrig købmand, en højt anset Kolding-borger, forligelseskommissær, kirkevæрге m.m. Han døde i 1820.

Knud Aagaard må i 1787 have været elev på Kolding Latinskole. Han blev student fra skolen i 1789, teologisk kandidat i 1794 og præst fra 1798. I dag huskes han stadig som topografisk forfatter. I en af sine afhandlinger fortæller han bl.a., at til faderens »huus« og »haug« i »Skindelborg« (Skinderborg) Lykke hørte en toft, hvor faderen opryddede mursten, men han fandt ikke spor af volde og grave. Neden for banken var der igennem engen en brolagt vej, dækket at et tyndt lag jord. Den vej havde Knud Aagaard selv set. Han mente, at der på banken havde ligget en borg, Skindelborg, ældre end både Koldinghus og Kolding. - Navnet har nok ikke noget med en borg at gøre, men

Skinderborghavegaard's stuehus ca. 1895, Fredericiagade 13.

Skinderborghavegaard's stuehus 1990. Udvendig har stuehuset ikke undergået større ændringer i de ca. 100 år, indvendig er det blevet indrettet til kontorbrug. I baggrunden vestlængen.

utvivlsomt med det »borg«, vi kender fra f.eks. Viborg, d.v.s. bjerg, banke.

Knud Aagaard døde som provst over Tørning len i 1838.

Svend Aagaards ældre broder Lars Aagaard, født 1708 i Skelby sogn, var kommet til Kolding og havde

i 1742 fået bevilling til »at være bly- og skifertækker ved Kolding slot og andre kongelige bygninger i Koldinghus og Skanderborg amt mod årlig løn 100 rdl., 2 store læs brænde, de fornødne materialer og pligtfolk til arbejdet«. I 1763 fik han tilladelse til, at hans søn Anders (Andreas) måtte »adjungere ham og senere succedere ham i embedet«. I 1787 var den 40-årige ugifte Andreas »hjemmeværende«.

Lars Aagaard døde i 1791.

Lars Aagaard havde 2 sønner, der blev studenter fra Kolding Latinskole. De har sandsynligvis også boet på Skinderborghavegaard. Den ældste, Jacob Lauritzen Aagaard, født 1750, blev student fra skolen i 1769 og bestod teologisk eksamen i 1778. Han endte som sognepræst i Aller-Taps sogne og døde i 1824.

Lorentz Aagaard, født 1756, dimitteredes fra latin-skolen i 1778. Han døde 1781 som student i København, knap 26 år gammel.

Lars og Svend Aagaard var håndværkere, Lars tagdækker, Svend oprindelig klejnsmed, og de var vokset op i et håndværkerhjem, faderen var murer. De

Skinderborghavegaard's moderniserede vestlænge A.D. Burcharths Vej 1-3, 1990. I den er der indrettet 2 lejligheder.

Gårdspladsen på Skinderborghavegaard. Gårdens oprindelige bindingsværkshuse, sammenlign brandtaksationen 1790, er blevet afløst af moderniserede bygninger, t.h. stuehuset, t.v. vestlængen, den lille bygning mod nord har ikke efterladt sig spor. Gårdspladsen udgør i dag det første stykke af A.D. Burcharths Vej. (Foto: Jytte Crüger).

to brødre har kunnet arbejde sammen ved opførelsen af Skinderborghavegaard. De er måske også flyttet ind i det nye hus sammen. I 1761 boede de begge i Kolding, i 1771 ingen af dem.

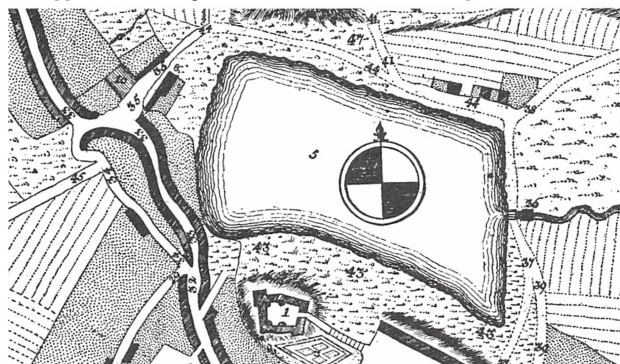
Den tredje familie i Skinderborg Huse ved folketællin-

gen i 1787 var ikke helt almindelig: husbonden, Gottlieb Wernicke, en 33-årig pensioneret kapelmester fra Det Kongelige Teater med en tysk kone, 3 børn og en tjenestepige. Den familie vender vi tilbage til. Den boede sandsynligvis i et hus umiddelbart vest for Skinderborghavegaard, se Pontoppidans Kolding-kort.

Folketællingen 1801 har ingen Skinderborg Huse. Under navnet »Steder ved Slotssøen« – sml. titlen på denne artikel – opføres som i 1787 tre familier. Aagaard-familierne var væk, men Wernicke-familien boede stadig på stedet. Den var vokset stærkt. Foruden Wernicke og frue omfattede den nu 8 børn og en tjenestepige, i alt 11 personer.

Israel Gottlieb Wernicke, født 1755 i Bergen, kom som student fra Bergen til København i 1771. Han vakte opsigt som en meget dygtig klaverspiller. Hoffet og Det Kongelige Teater blev opmærksomme på ham, og han blev sendt på studierejse til udlandet. I 1781 blev han udnævnt til kapelmester ved Det Kongelige Teater, men det gik ikke, dels magtede han ikke opgaven, dels var der samarbejdsvanskeligheder. Efter kun 6 års tjenestetid blev han afskediget i 1787, forøvrigt med en for ham gunstig pensionsordning. Kort efter sin afskedigelse slog han sig ned i Kolding, hvorfor ved man ikke. Han synes at være faldet godt til i byen. Han reagerede i hvert fald ikke på de forsøg, der gjordes på at få ham tilbage til København. Han lærte de bedste familier i byen at kende, det fremgår af kirkebøgernes oplysninger om, hvem der var faddere, når han havde barnedåb – det havde han mange gange, han fik 13 børn i alt. Gottlieb Wernicke havde adskillige elever,

Pontoppidans Kolding-kort 1768: Slotssøen med omgivelser.

Israel Gottlieb Wernicke 1755-1836, kapelmester ved Det Kongelige Teater 1781-1786, derefter bosat i Kolding i mere end 30 år.

og han uddannede flere dygtige klaverspillere. Hans betydning for Koldings musikliv var stor. Hans hjem blev med et udtryk fra tiden et »Byens Elysium«. Imellem 1801 og 1818 flyttede Wernicke og hans talrige familie til Østergade i Kolding. Han døde 1836 i Jordrup, hvor han havde købt en gård. Hans hustru Charlotte Louise Wernicke overlevede ham i mange år. Hun døde i Kolding 1853, 90 år gammel.

Et af Gottlieb Wernickes og Charlotte Louises

mange børn, som voksede op ved Slotssøen, skal nævnes: Catharina Riddervold Wernicke, født 1788, viste allerede som barn store musikalske evner. Hun blev en i sin tid kendt og meget populær koncertpianistinde. St. St. Blicher skrev et hyldestdigt til hende. Hun døde i Kolding 1862.

Den familie, der nævnes først i »Steder ved Slotssøen« ved folketællingen i 1801, har »avlsmænd og gartner« Mads Christensen Buch som husbond og består af 3 personer. Som »husmoder« for næste familie, 3 personer, nævnes »Ulriche Elionora Bagge, enke efter 1. æg-

Catharina Ridderwold Wernicke, 1788-1862, fejret koncertpianistinde. Kobberstik tegnet og stukket af Andreas Flint ca. 1810. Det Kongelige Biblioteks billedsamling. Den latinske tekst under portrættet kan oversættes således: »Se her en kunstnerinde på det danske klaver Catharina Wernicke, en pryd både for faderen og for fædrelandet og for Tærpsichore«. – Forfatteren er filologen Børge Thorlacius, født i Kolding 1775, søn af rektor for Kolding Latinskole 1769-1777 Skuli Thorlacius.

teskab, venter pension«. Tredje familie var den ovenfor omtalte Wernicke-familie.

Ulrika Eleonora født Krutberg i København ca. 1755, død 1846 i Fredericia, havde været gift med arkivar og registrator i Generalitets- og Commissariatsskollegiets bogholderikontrakt, Svend Olufsen Bagge, født ca. 1735 i København. Han skal have været en anset og betroet embedsmand, der holdt af at komme i litterære kredse. I 1789 gik han på pension og rejste til Kolding. Han slog sig ned i landsognet på samme sted som kapelmester Wernicke. Det vides ikke, hvorfor han tog sin afsked så tidligt, heller ikke hvorfor han tog til Kolding. Svend Olufsen Bagge døde i begyndelsen af året 1801 inden folketællingen og blev begravet i Kolding.

Af Svend Olufsen Bagges og Ulrika Eleonora Krutbergs børn blev Oluf Olufsen Bagge, født 1781 i København, den mest kendte. Han blev sat i Kolding Latinskole og dimitteredes derfra i året 1800. Han forsøgte sig med teologien, men endte med at blive kunstner. Som illustratør og navnlig som kobberstikker vandt han megen anerkendelse. Oluf Olufsen Bagge døde i København i 1836.

Det er et spændende menneskeligt og kulturelt milieu, vi møder på dette sted ved Slotssøen i slutningen af 1700-tallet: håndværkerbrødrene Lars og Svend Aagaard, det praktiske livs mænd, og deres studerende sønner – de to særprægede og højt kultiverede pensionistpersonligheder Israel Gottlieb Wernicke og Svend Olufsen Bagge og deres kunstnerisk begavede børn. Hvor meget de tre familier har haft med hinanden at gøre, ved vi ikke. Dog kan vi konstatere, at Aagaard-familien gentagne gange har leveret faddere til dåb hos Wernicke-familien.

I tiden mellem 1795 og 1845 var der skiftende ejere af Skinderborghavegaard. Det skal nævnes, at ejerne af Dyrehavegaard og Skinderborghavegaard i 1815 endes om anlæggelsen af en hårdt tiltrængt vej fra Dyre-

Oluf Olufsen Bagge 1781-1836. Kendt kobberstikker og illustratør. Det Kongelige Biblioteks billedsamling.

havegaard igennem Skinderborg Lykke. Det blev oprindelsen til den vej, der i dag hedder Dyrehavegårdsvej.

Et særligt kapitel i Skinderborghavegaards historie er knyttet til Hans Eilers navn. Hans Christen Mathias Krarup Eiler, herefter kaldt Hans Eiler, var præstesøn, født i Bækbølling præstegård. Hans far, Laurits Eiler, døde, da sønnen var 10 år, moderen, da han var

19, det år, da han blev student fra Kolding Latinskole. En tante til hans mor, Louise Grandjean, født Wissing 1792 i Kolding, åbnede da sit hjem for ham og hans søskende. Hun var blevet enke efter møllejejer Peter Johan Grandjean i Harte, og efter hans død i 1845 var hun blevet ejer af Skinderborghavegaard. Hans Eiler havde interesseret sig for forstvæsen, men følte sig forpligtet til at studere teologi. Han tog teologisk embedseksamen i 1862, men blev ikke præst. Fra 1865 til 1904 var han folkeskolelærer i Kolding. Hans Eiler bevarede sin interesse for forstvæsen, og Louise Grandjean overlod ham i 1870 et stykke af Skinderborghavegaards store have til beplantning. Således som fru Grandjean havde bestemt det i sit testamente, overtog Hans Eiler efter hendes død i 1877 hele ejendommen. Det er efter ham, Ejlersvej er opkaldt.

Svend Aagaards »frugt og urtehave« udviklede sig igennem Hans Eilers omfattende havearbejde til en planteskole. I 1886 bortforpagtede han området, ca. 4 tdr. land, det der nu gennemskæres af A.D. Burcharths Vej, til gartner Thomas Olsen (1855-1951), som gjorde Kolding Planteskole kendt langt uden for Koldings grænser. Den planteskole blev et meget søgt lærested. Til stadighed boede der 7-8 unge mennesker i Th. Olsens hjem i den lange smalle bygning, nuværende A.D. Burcharths Vej nr. 1-3, der oprindeligt havde været staldbygning med en enkelt lejlighed, men var blevet indrettet udelukkende til beboelse. Her voksede sønnerne Aksel Olsen (1887-1982) og Frede Olsen (1889-1989) op. De skulle begge komme til yderligere at udbygge Koldings ry som planteskoleby, Aksel Olsen ved den planteskole, han grundlagde ved Agtrupvej, og som blev til Den Geografiske Have, Frede Olsen ved den planteskole, han overtog efter faderen ved Vejlevej.

I slutningen af 1800-tallet møder vi igen – som hundrede år før – et spændende milieu i og omkring Skinderborghavegaard. I den bygning, der havde været

Hans Eiler, 1835-1907, cand theol., folkeskolelærer. Fotografi af Kolding Borgerskoles lærere 1880 på Kolding Stadsarkiv. Set fra højre er Hans Eiler den første af de tre lærere i øverste række.

den gamle vestlænge, skabte Thomas Olsen og hans kone et hjem, hvor det summede af liv og aktivitet. I stuehuset boede den forst- og haveinteresserede Hans Eiler og søsteren Magdalene Eiler, som holdt hus for

ham. Hun var levende optaget af tidens åndelige, især religiøse spørgsmål og kendt over hele byen for sin store godgørelse. Aksel Olsen fortæller, at hun – ofte mange gange om dagen – trippede over gårdspladsen,

nu det første stykke af A.D. Burcharths Vej, for at drøfte, hvad der måtte optage hende, med hans moder, der delte hendes interesser.

Hans Eiler døde i 1907, Magdalene Eiler i 1924. Efter Hans Eilers død har Skinderborghavegaard haft skiftende ejere, blandt dem Firma A.D. Burcharth. Kun få kender i dag dens navn, færre dens historie, mange dens moderniserede bygninger og det store kastanietræ på den gamle grund.

Kilder

I.O. Brandorff: Kolding i Oldtiden. Vejle Amts Aarbøger 1928, s. 5-48.
E. G. Tauber: Breve fra Kolding, 1822, s. 12.
Jens Jørgen Fyhn: Efterretninger om Kjøbstaden Kolding, 1848, s. 14-25, 290-291.
P. Eliassen: Kolding fra Middelalder til Nutid, 1910, s. 9, 146, 404, 423.
Vor By Kolding omkring 1930 II, 1930, s. 26-27.
Kolding i det tyvende århundrede I, 1978, s. 159.
Kolding Folkeblad den 1.5. 1961 og 6.7. 1982.
Kolding Avis den 16.9. 1924
Båndinterview med Aksel Olsen 1973. Kolding Stadsarkiv og Dansk Biografisk Leksikon 3. udg.
Aksel Nellesmann og Knud Moscholm: Kolding Studenter indtil 1856, 1988. Heri personalhistoriske oplysninger om Oluf Olufsen Bagge, Aagaard-familierne og Hans Eiler - med litteraturhenvisninger. Til disse kan føjes: Slægten Pontoppidan samt nogle tillæg angående slægterne Aagaard, Hofman Bang og Møller, 1905.
Israel Gottlieb Wernicke er biograferet i Dansk Biografisk Leksikon, 1. udg. 1887-1905, Dansk Biografisk Leksikon, 2. udg., 1933-1944 og Dansk Biografisk Leksikon, 3. udg. 1979-1984. Til de heri anførte litteraturhenvisninger kan føjes: Ludvig Thomsen: Musiklivet i Kolding, Vejle Amts Aarvog 1932, s. 150-170. Kolding Avis den 6.5. og 8.5. 1962.
Kronens Skøder V 1731-1765. S. 517, 606.
Jens Jørgen Fyhn: Ældre og yngre Arkivregistraturer Kjøbstaden Kolding angående, s. 23, 66.
Relevante kirkebøger, folketællinger i Brusk herred 1787-1890, Kolding Brandtaksation 1761, register s. 6 og 11, nr. 98 og 222.
Brandtaksation for Skinderborghavegaard 1790.
Realregister for Kolding Slotsgrund 1851-1885 (matr.nr. 1c og 1cc).
Realregister for Kolding Slotsgrund 1852-1931 (matr.nr. 1c).
Kolding. Register til Borgerskabsprotokol 1675-1877.

Landevejen Kolding-Snoghøj 1795, Kolding Stadsarkiv, kort nr. 556. Kort over Colding Kjøbstads og Colding Slots Jorder, opmålt 1821 af Grandjean. Kort over Kolding Bye og en Deel af Egnen om Byen. Optaget 1823 af Lieutn. Trøjel. Copieret 1828 af Grandjean. Generalstabens Målebordsblad 1868 (1886).

De anførte arkivalier findes i kopi på Kolding Stadsarkiv. Fotografierne er ligeledes fra Kolding Stadsarkiv, hvis ikke andet er nævnt.

Magdalene Eiler, 1842-1924, husbestyrerinde for broderen Hans Eiler, »afholdt, ja elsket i vide kredse«.